

La violència escolar i la seguretat dels escolars. Notes per a la presentació de tres investigacions

JOSEP LLUÍS DOMÍNGUEZ I FIGUEIRIDO

Col·laborador tècnic de l'Escola de Policia de Catalunya

283

En els últims anys està emergent a Catalunya, així com a la resta de l'Estat espanyol i en el context internacional, una clara preocupació al voltant del tema de la violència juvenil.

Disposem de diverses manifestacions d'aquesta emergència. Els mitjans de comunicació reproduïxen constantment notícies relatives a actes incívics protagonitzats per joves dels països més diversos; els professionals de l'àmbit educatiu o d'altres sectors en contacte amb la població juvenil manifesten, tant en els fòrums públics com en les seves converses privades, la seva preocupació per l'evolució de les actituds de la població jove; especialistes de diverses parcel·les de la comunitat científica no fan sinó alertar sobre les esmentades qüestions i, en fi, les enquestes d'opinió revelen que els ciutadans tenen cada cop més por dels comportaments agressius dels joves.¹

Ens trobem, per tant, en un clima cívic i institucional especialment sensible als problemes educatius i d'actitud dels joves. És precisament aquest clima el que ha fet que el conseller d'Interior de la Generalitat de Catalunya (Comissió de Justícia, Dret i Seguretat Ciutadana, 2000) incorpori el tema de la violència urbana, juntament amb la violència domèstica i la racista, a les prioritats d'actuació del seu Departament.² Aquesta incorporació implica, sens dubte, un canvi qualitatiu en el

1. Les dades que ens ofereixen les enquestes no en deixen cap dubte. Així, les enquestes més recents de victimització de l'Àrea Metropolitana de Barcelona (Sabaté, Aragay i Torrelles, 1999 i 2000) indiquen que la violència juvenil és la qüestió relacionada amb la seguretat que més preocupa els entrevistats, només superada en la darrera enquesta per la falta d'educació dels joves, i que la visió de nois pintant grafitis, les topades amb joves agressius i les destrosses en el mobiliari urbà constitueixen els fets delictius atípics (és a dir, els actes il·lícits no convencionals) amb els quals es troben més sovint en la seva vivència urbana.

Aquesta preocupació ciutadana es ratifica amb les dades que deriven de les proves pilot de l'Enquesta de seguretat pública de Catalunya que promou el Departament d'Interior de la Generalitat de Catalunya (Bas, 2000 i Pascual, 1999).

2. «Prioritats: quines són les prioritats d'actuació que s'ha fixat el Departament d'Interior? Primera prioritat: la violència urbana. Aquí, en aquest apartat, hi seria inclosa la violència associada a les tribus

tractament institucional d'aquest problema en la mesura que pretén incloure la perspectiva de la seguretat en les polítiques sectorials que es desenvolupen en altres departaments per resoldre'l.³

Ara bé, una cosa és constatar l'emergència de la violència juvenil com a problema social que ha de ser tractat amb les polítiques de seguretat, entre d'altres, i una altra de ben diferent és renunciar a adoptar una actitud reflexiva amb relació a aquest fenomen. En aquest sentit, crec oportú recordar que les expressions «violència juvenil» o «violència urbana» són relativament recents i es connecten amb canvis estructurals fonamentals de les nostres societats; que aquestes expressions presenten una certa indeterminació conceptual, ja que s'hi inclouen fenòmens totalment diversos tant en les seves motivacions com en les seves manifestacions, i que, finalment, la percepció d'aquests fenòmens i la reacció que s'hi fa estan íntimament vinculades a processos de construcció social de la realitat.⁴

Aquestes línies de reflexió aconsellen mantenir una certa cautela davant del problema emergent de la violència juvenil. Amb aquesta actitud reflexiva i de cautela no es qüestiona l'existència de fets violents comesos per joves ni la seva possible gravetat sinó que es pretén evitar que unes simplificacions interpretatives determinin desviacions o errors importants a l'hora de percebre'n l'abast i en el moment de planificar i implementar les intervencions públiques que cal afrontar-hi.

Vull ressaltar que aquests riscos no són merament intel·lectuals. Disposem de força informació sobre polítiques de seguretat desenvolupades en altres països (amb l'estratègia de la tolerància zero o en nom de les polítiques de «lleï i ordre») que manifesten un ús incorrecte, molt mediatitzat políticament, de la categoria *violència juvenil*.

Efectivament, en aquestes estratègies la por dels incivismes comesos per joves s'ha convertit en la justificació d'unes polítiques de seguretat que s'han reduït a l'àmbit del fet policial (és a dir, que no constitueixen polítiques de prevenció globals, per la qual cosa es manifesten incapaces per a fer front a les causes profundes que hi ha darrere aquests incivismes), que són profundament discriminatòries (ja que converteixen certs sectors de la població —prèviament marginats

urbanes, a sectors ultres o violents, associats a la pràctica, per exemple, d'un esport, a la violència gratuïta contra el mobiliari urbà, la que tingui com a escenari escoles i centres de formació, la que s'associa, per exemple, amb locals de concurrència pública» (Comissió de Justícia, Dret i Seguretat Ciutadana, 2000, 4).

3. «Per tot això, i sense que suposi un canvi de direcció, sinó un plus, el Govern aborda, com a objectiu en aquesta legislatura, no ja el manteniment de l'ordre o la seguretat sinó el garantiment i l'enfortiment de la convivència i la cohesió social, mitjançant polítiques integrals de seguretat que evitin, en la mesura que sigui possible, que la societat catalana pateixi determinats trencaments conviencials que assolien altres societats desenvolupades. Estic parlant de la ineludible incorporació de la perspectiva de la seguretat en les polítiques sectorials que es fan des d'altres àmbits competencials» (Comissió de Justícia, Dret i Seguretat Ciutadana, 2000, 5).

4. Sobre el significat d'aquesta idea i la seva aplicació a l'àmbit de la seguretat pot consultar-se el text de Domínguez i Virgili (2000) que apareix en aquesta mateixa publicació.

Per posar damunt la taula algun element que demostrï la possibilitat de malejar l'opinió dels ciutadans sobre aquest problema —i aquest és només un dels temes que es mouen darrere la idea de construcció social de la realitat— es pot acudir a un estudi elaborat a Catalunya (Giró, 2000) que manifesta amb tota claredat que els mitjans de comunicació tendeixen a associar la idea de joventut al valor negatiu de la violència, amb la qual cosa fan un paper clarament amplificador de la *perillositat* d'aquest sector de la població.

en els processos productius i en els sistemes assistencials i educatius— en un objecte privilegiat de control) i que han generat moltes tensions institucionals i abusos de poder.⁵

Precisament per aquests motius les polítiques de seguretat basades en la *intolerància* han obtingut l'efecte contrari al desitjat i han posat en qüestió la credibilitat i la respectabilitat dels òrgans públics i, més encara, del mateix ordre jurídic. Així, doncs, sembla que la reflexió i la cautela són les condicions que han d'acompanyar una política pública de seguretat responsable.

A l'empara d'aquesta filosofia, l'Escola de Policia de Catalunya va impulsar a partir del 1998, mitjançant la seva política d'ajudes a la investigació, un conjunt d'estudis en matèria de violència escolar i seguretat en l'àmbit educatiu. Faig referència a tres treballs de caràcter exploratori i centrats en un dels àmbits específics del problema que estem tractant, però que manifesten hipòtesis o tendències d'investigació que poden ser interessants per a conèixer més bé el conjunt de fenòmens que s'engloben amb l'etiqueta de violència juvenil, les línies bàsiques de la qual el lector pot consultar en els treballs que segueixen aquesta presentació.

Així, per exemple, el treball d'Anabel Rodríguez Basanta (1998) aprofundeix —amb una metodologia poc freqüent, pel que fa a l'extensió temporal de la investigació en els estudis d'aquest tipus— en el tractament que la premsa fa de la violència escolar. A partir d'aquesta investigació és possible obtenir dades que confirmen el paper amplificador dels mitjans de comunicació i la falta de rigor que manifesten a l'hora de fer servir categories com la de violència escolar. Factors que potser serien menors si no fos pel caràcter extraordinàriament mediàtic de la nostra societat.

D'altra banda, el treball de David Cuaresma i Enrique García (1999) aporta, a més d'una informació bàsica sobre l'estat de l'opinió científica en el context internacional i de la proposta d'una eina informàtica que en el futur podria ser útil als gestors de la seguretat, dades de primera mà —obtingudes a través de la metodologia del grup de discussió— al voltant de com viuen els actors institucionals aquesta realitat conflictiva. Gràcies a això, aquest estudi compon un fotograma eloqüent sobre el clima institucional i sobre les seves necessitats.

Finalment, el treball de Carles Alsinet i Joan Ballesté (1999) constitueix una experiència pionera en el territori català per intentar conèixer què opinen els joves escolaritzats sobre la seva seguretat. Aquest tipus d'estudis manifesta una línia de treball complementària a les enquestes de victimització de gran valor. Llevat que ens oblidem que els joves no solament són una amenaça per a la nostra tranquil·litat, no sembla irrellevant preguntar-los sobre les seves pors i les seves necessitats de seguretat.

No vull acabar aquesta presentació sense expressar la meva satisfacció pel fet que els responsables del Departament d'Interior hagin estat sensibles a la demanda de cautela que he comentat abans. El fet d'impulsar investigacions que pretenen conèixer millor, quantitativament i qualitativa, l'abast real de la violència

5. Sobre aquests aspectes es poden consultar els treballs de Young (1998) i Maira (2000).

juvenil a Catalunya és una manifestació de realisme que no ha de passar desapercibuda en aquests temps marcats per les urgències.⁶

Només em resta afegir que estic segur que la lectura dels treballs que componen aquesta secció constitueixen un magnífic aperitiu, tant per al paladar ansiós de l'investigador com per a la curiositat de l'operador implicat, a l'espera dels resultats de les investigacions institucionals.

BIBLIOGRAFIA ESMENTADA

286

- ALSINET, C. *Adolescents i seguretat ciutadana*. Memòria d'investigació. Escola de Policia de Catalunya, 1999, 65 pàg.
- BAS, A. *La violència juvenil a Catalunya. Les activitats d'estudi*. Ponència presentada en les jornades Violència juvenil: realitat, mite, alarma social. Ajuntament de Sabadell, 2000, 4 pàg.
- COMISSIÓ DE JUSTÍCIA, DRET I SEGURETAT CIUTADANA «Sessió informativa del conseller d'Interior perquè informi sobre l'estructura i les polítiques que s'impulsaran des del seu Departament». *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, VI legislatura, segon període, C-6, 2000, 21 pàg.
- GUARESMA, D.; GARCÍA, E. *Estudi preparatori d'una investigació empírica del fenomen de la violència escolar a Catalunya*. Memòria d'investigació. Escola de Policia de Catalunya, 1999, 277 pàg.
- DOMÍNGUEZ, J.L.; VIRGILI, X. «La seguretat i la policia entre modernitat i postmodernitat. Notes per a una anàlisi sistèmica sobre els seus processos de canvi». *Revista Catalana de Seguridad Pública*, núm. 6-7, 2000.
- MAIRA, A. «¡Viva la libertad! ¡Tolerancia cero!». *El Viejo Topo*, núm. 144, 2000, pàg. 44-54.
- GIRO, X. *La imatge de la joventut als mitjans de comunicació*. Ponència presentada a les jornades Violència juvenil: realitat, mite, alarma social. Ajuntament de Sabadell, 2000, 25 pàg.
- PASCUAL, F. «La violencia juvenil es la mayor preocupación de la sociedad catalana». *El País*, 21 de desembre de 1999.
- RODRÍGUEZ BASANTA, A. *Estudi exploratori sobre la informació relativa a la violència escolar a Catalunya (1996-98)*. Memòria d'investigació. Escola de Policia de Catalunya, 1998, 62 pàg.
- SABATÉ, J.; ARAGAY, J.M.; TORRELLES, E. *1998: la delinqüència a l'Àrea Metropolitana de Barcelona*. Informe intern, 1999, 223 pàg.
- SABATÉ, J.; ARAGAY, J.M.; TORRELLES, E. *1999: la delinqüència a l'Àrea Metropolitana de Barcelona*. Informe intern, 2000, 252 pàg.
- YOUNG, J. «Tolerancia cero. De regreso al futuro». *Alter*, any II, núm. 6, 1998, pàg. 1-31.

6. El Departament d'Interior ha impulsat un estudi qualitatiu sobre les vivències i les opinions de determinats grups de joves que es poden associar amb àmbits conflictius i també una enquesta (amb apartats relatius a la victimització, a l'autodenúncia i a la percepció de seguretat) adreçada al conjunt de la població escolaritzada entre els dotze i els divuit anys (Bas, 2000).